

Konference

ČETRAS SARUNAS
PAR LATVIJAS
FINANŠU SISTĒMAS
“KAPITĀLO REMONTU”

ČETRAS SARUNAS PAR LATVIJAS FINANŠU SISTĒMAS "KAPITĀLO REMONTU"

Konferenci rīko žurnāls "Jurista Vārds"

Atbalsta: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte un Finanšu nozares asociācija

13.00-13.30 IEVADDAĻA

Konferences atklāšana

Dr. iur. **Inese Lībiņa-Egnere**,
Latvijas Republikas tieslietu ministre

Oficiālā izdevēja loma nozaru
problēmu skaidrošanā
sabiedrībai

Ieva Viļuma,
VSIA "Latvijas Vēstnesis" valdes locekle

Juristu domas par finanšu
sistēmas "kapitālo remontu":
socioloģiskās aptaujas rezultāti

Dina Gailīte,
žurnāla "Jurista Vārds" galvenā redaktore

NOZARES PROFESIONĀĻU DISKUSIJAS

13.30-14.00

Pirmā saruna:
Latvijas finanšu sistēmas
"kapitālā remonta"
panākumi un kļūdas

- Jautājumus uzdod **Edgars Pastars**,
zvērināts advokāts, ZAB "Cobalt"
- Atbild **Toms Platācis**,
Finanšu izlūkošanas dienesta direktors

14.00-14.35

Otrā saruna:
Latvijas investīciju vide
netīrās naudas ēnā

- Jautājumus uzdod **Rūdolfs Engēlis**,
zvērināts advokāts, ZAB "Sorainen"
- Atbild **Evita Goša**,
"Schwenk Latvija" valdes locekle,
Ārvalstu investoru padomes
Ēnu ekonomikas apkaršanas darba
grupas vadītāja
- Atbild **Karina Lindava**,
"Swedbank Latvija" valdes locekle,
Finanšu noziegumu novēršanas
pārvaldes vadītāja

14.35-15.00

KAFIJAS PAUZE

- 15.00-15.35** Trešā saruna:
Valsts iestāžu instrumenti
pret nelegālo līdzekļu apriti
- Jautājumus uzdod **Zane Veidemane-Bērziņa**,
zvērināta advokāte, ZAB “Ellex Kļaviņš”
 - Atbild **Agnese Rudzīte**,
Valsts ieņēmumu dienesta
Nelegāli iegūtu līdzekļu legalizācijas
novēršanas pārvaldes direktore
 - Atbild **Laima Letiņa**,
Uzņēmumu reģistra galvenā valsts notāre
-
- 15.35-16.10** Ceturtā saruna:
Krimināltiesiskie pasākumi
finanšu sistēmas attīrīšanā
- Jautājumus uzdod **Lauma Paegļkalna**,
Tieslietu ministrijas parlamentārā
sekretāre
 - Atbild Dr. iur. **Jānis Rozenbergs**,
zvērināts advokāts, ZAB “Rozenbergs”,
Latvijas Universitātes Juridiskās
fakultātes docents
 - Atbild Dr. iur. **Juris Juriss**, virsprokurors,
Latvijas Universitātes Juridiskās
fakultātes docents
- 16.10-16.20** KOPSAVILKUMS
- Dr. iur. **Anda Smiltēna**, Tieslietu
ministrijas valsts sekretāra vietniece
 - **Dina Gailīte**, žurnāla “Jurista Vārds”
galvenā redaktore
- 16.20-17.00** NOSLĒGUMA KAFIJA

Mg. iur. **Linda Lielbriede**

Zvērināta advokāta palīdzē ZAB "Rusanovs & Partneri", CAMS,
Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante

Tiesiskās apziņas evolūcija noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas praksē

Polemika par tā dēvēto finanšu sektora "kapitālo remontu" jau krietnu laiku šķiet zaudējusi savu aktualitāti – ne tikai tāpēc, ka nozare ir pielāgojusies reformu ieviestajam attīstības vektoram, bet arī tālab, ka politisko norišu dienaskārtības pirmajos punktos izvirzījušās citas ne mazāk būtiskas problēmas. Vienlaikus jautājums par 2018.–2019. gadā un turpmākajā periodā ieviestajām pārmaiņām noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas regulatīvajā dimensijā ir izvirzījis nepieciešamību pēc padziļinātas, objektīvas un pat kritiskas reflexijas par kādu šo tiesību normu praktiskās piemērošanas aspektā būtisku apstākli, proti, šo prasību piemērošanas temporālo izpratni un robežām.

Krimināltiesību normu spēka laikā izpratnes īpatnības

Pamatotu iemeslu dēļ tiesību normu iedarbība laikā tiek atzīta par vienu no complicētākajiem

tiesību iztulkošanas aspektiem. Proti, šī iztulkošanas nianse tiesību normas piemērotājam prasa noskaidrot, vai un kādā pakāpē konkrētajai tiesiskajai situācijai piemērojama regulējums būtu attiecināms uz izvērtēšanai pakļautajām tiesiskajām attiecībām.¹

Materiālo krimināltiesību jomā jautājumā par tiesību normu spēka un ietekmes laikā nozīmi tiek uzsvērts, ka nav pieļaujama nelabvēlīgāku seku attiecināšana uz pagātnes notikumu juridisko novērtējumu. Šis elements krimināltiesībās pazīstams kā ultraaktivitātes princips, kas uzskatāms par patstāvīgu tiesību principu Latvijas tiesību sistēmā un vienlaikus arī nostiprināts Krimināllikuma 5. panta ietvarā.² Senāta judikatūrā norādīts, ka šī tiesību principa mērķis tādējādi ir novērst likuma normas piemērošanu, kura personai nevarēja būt zināma.³

1 Onževs M. Tiesību normu laika aspekti tiesiskā un demokrātiskā valstī. Promocijas darbs, LU, 2015, 26. lpp.

2 Skat. Satversmes tiesas 2021. gada 19. februāra spriedums "Par Krimināllikuma 236. panta pirmās daļas (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2013. gada 31. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 90. un 92. pantam un 2015. gada 29. oktobra likuma "Grozījumi Krimināllikumā" pārejas noteikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 92. pantam", 22. punkts.

3 Senāta Krimināllietu departamenta 2022. gada [..] lēmums lietā SKK-[H]/2022, 5.2. punkts.

Ar tiesību normu piemērošanas un iztulkošanas jautājumiem nesaraucjami saistīts juridiski psiholoģiskas iedabas fenomens ir tiesiskās apziņas koncepts. Lai gan tiesiskā apziņa nepakļaujas universālas definēšanas mēģinājumiem, šīs publikācijas kontekstā iederīgs ir minētā koncepta klasificēšanas paņēmieni, atbilstoši kuram tiesiskās apziņas institūtā tiek ietilpināti tādi elementi kā juridiskās zināšanas, juridiskā izpratne, viedoklis par likumiem un uzticēšanās tiem.⁴

Ja attiecībā uz tiesību normu iedarbību laikā un liegumu tiesiski nelabvēlīgākās sekas attiecināt uz tiem notikumiem, kuru iestāšanās laikā attiecīgās normas nebija spēkā, sevišķi daudz teorētisku un praktisku domstarpību nav, tad jautājums par tiesību izpratnes attīstību un evolucionējušā skatījuma attiecināšanu uz pagātnes notikumiem gan nav tik viennozīmīgs. Tādējādi šīs publikācijas mērķis ir palūkoties uz tiem aspektiem, kas saistīti ar tiesiskās apziņas evolūcijas procesu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jautājumos un tās temporālo ietekmi, vērtējot pagātnes notikumus ar tagadnes zināšanu un izpratnes apjomu.

Tiesiskās situācijas būtība un raksturojums Latvijas finanšu sektorā (2012–2018)

Senāta judikatūrā uzsvērts, ka tiesas spriešanas uzdevums ir rast patiesu un taisnīgu lietas risinājumu – pieņemt taisnīgu nolēmumu.⁵ Šajā procesā, veicot konkrētās lietas faktisko un juridisko novērtējumu, tādējādi vērojama tiesiskās apziņas mijiedarbība ar tiesisko priekšrakstu kopumu, kas, vismaz autorei ieskatā, neļauj ignorēt ultraaktivitātes principa būtību un mērķi – liegumu personu pakļaut negatīvām vai

nelabvēlīgām tiesiskām sekām, kuru iestāšanās nebija un nevarēja būt paredzama konkrētās pagātnes situācijas norises laikā.

Tas vien, ka uzņēmumiem varēja piemist čaulas veidojumu pazīmes, bez šaubām, bija riska faktors kredītiestāžu sadarbībā ar attiecīgajiem subjektiem, tomēr tā nebija nedz aizliegta, nedz nepieļaujama prakse. Citiem vārdiem, vēl līdz pat 2018. gada 26. aprīlim kredītiestādēm nebija noliegts sadarboties ar uzņēmumiem, kas, iespējams, formāli pat atbilda šādām pazīmēm.

Krimināltiesiskā dimensijā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomas regulējums ir aktuāls gan tā dēvētajos sevišķajos procesos par noziedzīgi iegūtu mantu, gan kriminālprocesos, kuros pēc būtības tiek izskatīti jautājumi par, piemēram, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu vai citiem finanšu noziegumiem. Šajās procesuālajās attiecībās savu aktualitāti iegūst arī jautājums par mantas konfiskācijas iespējamību un tiesisko pieļaujamību, tādējādi tiesību normu piemērotājam liekot vērtēt jau minētā ultraaktivitātes principa būtību un iespējamās tiesību uz īpašumu un tiesību uz taisnīgu tiesu tvērumā ietilpstošo elementu ierobežojumus šādos kriminālprocesos.

Mantas konfiskācija tiek realizēta uz materiālo, nevis procesuālo tiesību normu pamata, proti, ievērojot Krimināllikuma VIII² nodaļas tvērumu. Arī citu galīgo tiesisko seku raksturu un ietekmes sekas krimināltiesiskajās attiecībās noteic materiālo tiesību normas. Saistībā ar minēto aspektu jānorāda, ka jēdziens “likums” neaptver

4 Kriviņš A. Tiesiskā apziņa un tiesiskais nihilisms. *Socrates*, 2020, Nr. 1 (16), 31. lpp.

5 Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2018. gada 21. jūnija spriedums lietā Nr. C04460913, SKC-193/2018, 7.6. punkts.

vienīgi rakstīto tiesību normu, kas nostiprināta Krimināllikumā kā noteikts kādas rīcības vai procesa priekšraksts. Tā vietā, kā turklāt skaidrots arī tiesību doktrīnā, “likuma” saturs noskaidrojams, pielietojot interpretācijas metodes un izmantojot tiesību normas piemērotāja tiesību izpratni,⁶ nevis nekodificējamās “izjūtas”.⁷ Šī izpratne atrodas nemitīgā evolūcijas procesā, jo, pieaugot pieejamās informācijas apjomam, mainās un pilnveidojas arī tiesību normas piemērotāja perspektīva par konkrētajiem apstākļiem.

Tādējādi, pievēršoties tā dēvētā finanšu sektora “kapitālā remonta” juridiskajam novērtējumam, nedrīkstētu apiet arī jautājumu par tiesiskās izpratnes evolūciju ietekmējošiem apstākļiem un to, kāda šī izpratne bija tajā laikposmā, iekams likumdevēja un politiskie postulāti būtiski pārveidoja finanšu sektora rīcības modeli un šajā jomā piemērojamos tiesiskos priekšrakstus. Šis apgalvojums tādējādi prasa restaurēt tiesisko izpratni par banku un finanšu sektora darbību Latvijā un pievērsties vismaz divu būtisku jautājumu izvērtējumam, proti, apstākļiem, kuru dēļ ārvalstu komersanti un fiziskas personas (turpmāk arī – nerezidenti) izvēlējās atvērt norēķinu kontus Latvijas kredītiestādēs, un izpratnei par banku darbības uzraudzību laika posmā līdz 2017. gada nogalei un 2018. gada sākumam.

2008.–2009. gadā Latvijas ekonomika un finanšu sistēma piedzīvoja krīzi jeb tā dēvēto dižķibeli – tā izrādījās liktenīga vienai no tā brīža lielākajām Latvijas komercbankām – AS “Parex banka”. Glābjot šo banku, Latvija uzņēmās vairākus miljardus lielas parādsaistības, taču jau 2011. gadā bija skaidrs, ka valsts neatgūs tos līdzekļus, kas šajā procesā bija ieguldīti.⁸ Šī si-

tuācija radīja nepieciešamību steigšus rast risinājumu jeb glābiņu no ekonomiskās lejupslīdes un veicināt labvēlīgus apstākļus finanšu sektora darbībai.⁹

Latvijas Bankas viceprezidente, bijusī Finanšu un kapitāla tirgus komisijas vadītāja Santa Purgaile pārngad norādīja, ka 2010. gadā, ievērojot valsts ekonomisko situāciju, tika pieņemts politisks lēmums, “ka Latvijai būtu jābūt kā finanšu centram starp Rietumiem un Austrumiem”.¹⁰ Līdzīgi tā laika situāciju raksturojis Latvijas Bankas Naudas atmazgāšanas novēršanas pārvaldes vadītājs Kristaps Markovskis.¹¹

Bijušais Finanšu un kapitāla tirgus komisijas vadītājs Kristaps Zakulis Latvijas finanšu sistēmu laikposmā no 2012. gada līdz 2018. gadam kodolīgi raksturoja šādi: “Daļa no Latvijas finanšu sektora darbojas kā reģionālais finanšu centrs, apkalpojot nerezidentu klientu naudas plūsmu. Latviju no citiem vēsturiskajiem finanšu centriem, kā Šveice, Luksemburga vai Londona, atšķir fakts, ka šo valstu bankas piesaista nerezidentu klientu naudas plūsmas uz garākiem termiņiem un nodarbojas ar ieguldīto līdzekļu vērtības saglabāšanu, savukārt Latvijā bankas ar fokusu uz nerezidentu biznesu nodarbojas ar finanšu loģistiku, tas ir, apkalpo ienākušās naudas plūsmas uz īsākiem termiņiem. To varam uzskatīt par finanšu pakalpojumu eksportu, kas uzlabo arī Latvijas maksājumu bilanci.”¹²

Latvijas Finanšu sektora attīstības plānā 2014.–2016. gadam nepārprotami tika atzīts, ka “uz nerezidentu (pārsvārā NVS valstu) klientu apkalpošanu orientētu kredītiestāžu darbības

6 Rezevska D. Tiesības. Nacionālā enciklopēdija. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/26219-ties%C4%ABbas> [aplūkots 12.05.2024.].

7 Skat.: Rusanovs E. Taisnīguma saules karāji un saulesbrāļi: autoritārisma sajūtu jurisprudence jeb taisnīguma mijkrēslis. Pieejams: <https://www.rusanovs.lv/news/i-taisniguma-metafizika-kriminalprocesa-un-ne-tikai/> [aplūkots 29.09.2024.].

8 Bičevskis: nebūs iespējams atgūt visus Parex bankā ieguldītos līdzekļus. Pieejams: <https://www.db.lv/zinas/bicevskis-nebuis-iespejams-atgut-visus-parex-banka-iegulditos-lidzeklus-239597>

9 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas gala ziņojums, 98. lpp. Pieejams: https://titania.saeima.lv/LIVS14/saeimalivs_imp.nsf/0/6C5A62703DEA9659C2258A1C002F5473?OpenDocument [aplūkots 11.05.2024.].

10 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas 2023. gada 28. marta sēdes stenogramma. Pieejama: <https://failiem.lv/f/vjvre3b5a> [aplūkota 11.05.2024.].

11 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas 2023. gada 7. marta sēdes stenogramma. Pieejama: <https://failiem.lv/f/nq4xrxycz> [aplūkota 11.05.2024.].

12 Turpat.

modelis Latvijas finanšu sektorā darbojas jau kopš 90-to gadu sākuma. 2013. gada novembra beigās šajā segmentā darbojas 13 no 19 Latvijas reģistrētām kredītiestādēm (neskaitot ārvalstu banku filiāles). Nerezidentu noguldījumu apmērs vēsturiski ir bijis nemainīgi augsts un veidojis aptuveni pusi no Latvijas kredītiestāžu sektora piesaistīto noguldījumu bāzes;¹³ tādējādi mudinot kredītiestādes uzturēt un sekmēt līdzšinējo politisko vektoru finanšu sistēmas attīstībā.¹⁴

Līdztekus finanšu jomai otra nozare, kas tika izmantota kā parocīga “svira” Latvijas finansiālās labklājības stiprināšanai, bija migrācijas politika. 2010. gada vasarā spēkā stājās grozījumi Imigrācijas likumā, kas noteica finansiālus priekšnoteikumus uzturēšanās tiesību iegūšanai Latvijā,¹⁵ proti, prasību veikt ieguldījumu Latvijas komercsabiedrībās, kredītiestāžu subordinētajā kapitālā vai nekustamajā īpašumā.

2012. gadā likumdevējs pieņēma grozījumus tobrīd spēkā esošajā likumā “Par uzņēmumu ienākuma nodokli”, kas cita starpā paredzēja starptautiskajām holdingkompānijām labvēlīgāku nodokļu režīmu,¹⁶ neapliekot ar nodokli ārvalstu meitasuzņēmumu izmaksātās dividendes, kā arī kapitāla pieaugumu.¹⁷ Finanšu ministrija tolaik skaidroja, ka tādējādi komersanti mudināmi izvēlēties Latviju kā valsti, kurā izvietot zemu nodokļu likmju korporatīvās struktūras.¹⁸ Ar valsts iestādēm cieši sadarbojās arī

stratēģiskie partneri, tostarp Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera, mudinot izmantot Latvijas banku infrastruktūru norēķiniem un tirdzniecībai gan Eiropas Savienības ietvaros, gan ārpus tās.¹⁹

Attīstot tā dēvēto “finanšu pakalpojumu eksportu”, gan vietējā, gan reģionālā un arī globālā līmenī tika cildinātas Latvijas finanšu sistēmas piedāvātās iespējas. Tajā skaitā valstiskā līmenī tika apgalvots, ka holdinga struktūru izveide sekmējot uzņēmumiem maksājamo nodokļu optimizāciju, aktīvu turēšanas sakārtošanu, finanšu plūsmu optimizēšanu un iespēju ar daudz labvēlīgākiem noteikumiem piesaistīt ārējās investīcijas, kā arī nodrošināt visas korporatīvās struktūras aizsardzību pret kreditoru prasībām un piedziņām.²⁰

Tādējādi Latvijas finanšu sistēma, tostarp valsts augstāko amatpersonu izteikumos,²¹ neslēpti tika raksturota kā būtiskākais un lielākais reģionālais finanšu centrs – kā tilts starp Austrumiem un Rietumiem.²²

Nav, protams, strīda, ka šobrīd šis tilts, kā pārngad visnotaļ tēlaini izteicās bijusi Finanšu izlūkošanas dienesta direktore Ilze Znotiņa, nu ir neatgriezeniski sagruvis.²³ Ar zināmu rezignāciju šādam secinājumam nākas pievienoties. Vienlaikus pilnīgi pamatots ir arī K. Markovska apgalvojums, ka finanšu “sistēma arī attīstās savā domāšanā un izpratnē, kura bija pavisam citādāka pirms 10 gadiem”.²⁴ Tādējādi noguldī-

13 Ministru kabineta 2014. gada 31. marta rīkojums Nr. 139 “Par Finanšu sektora attīstības plānu 2014.–2016. gadam”. Latvijas Vēstnesis, 02.04.2014., Nr. 66.

14 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas gala ziņojums, 98. lpp.

15 2010. gada 22. aprīļa likums “Grozījumi Imigrācijas likumā”. Latvijas Vēstnesis, 12.05.2010., Nr. 74.

16 Ārzona kā Latvijas uzplaukuma pamats: drosmīga fantāzija vai tuvākā nākotne? Pieejams: <https://www.rietumu.com/lv/news/service/CEBEBE76ED53DA40C2257AA8003EE8D9> [aplūkots 10.05.2024.].

17 ABLV gada pārskats, 2012. Pieejams: https://www.ablv.com/content/2/11/8/1/5/29d44854/ablv_AR_2012.pdf [aplūkots 10.05.2024.].

18 Ārzona kā Latvijas uzplaukuma pamats: drosmīga fantāzija vai tuvākā nākotne?

19 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas gala ziņojums, 99. lpp.

20 Ārzona kā Latvijas uzplaukuma pamats: drosmīga fantāzija vai tuvākā nākotne?

21 Lībiņa-Egnere Saeimā sveic pirmo Latvijā akreditēto Burkina Faso vēstnieci. Pieejams: <https://lvportals.lv/dienaskartiba/251611-libina-egneres-saeima-sveic-pirmo-latvija-akrediteto-burkina-faso-vestnieci-2012> [aplūkots 11.05.2024.].

22 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas 2023. gada 7. marta sēdes stenogramma; Parlamentārās izmeklēšanas komisijas 2023. gada 28. marta sēdes stenogramma.

23 Znotiņa I. Krīze kā iespēja: ieskatš noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas vēsturē Latvijā. Jurista Vārds, 14.11.2023., Nr. 46/47 (1312/1313), 7.–14. lpp.

24 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas 2023. gada 7. marta sēdes stenogramma.

tājiem pieejamās iespējas, tiesiskais regulējums, tiesiskā izpratne un citi elementi, kas, mūsdienā acīm raugoties, šķiet apšaubāmi, diskutabli un nereti pat nepieļaujami, līdz pat 2018. gadam bija Latvijas finanšu sektora attīstības politikas neatņemama sastāvdaļa.

Līdztekus norisēm vietējā finanšu sektorā un politikā dažādi notikumi satricināja arī reģionālo un globālo finanšu situāciju.

2008. gads, kas Rietumu pasaulē radīja finansiālu nestabilitāti, nesa būtiskas ģeopolitiskās pārmaiņas Dienvidkaukāza reģionā, Krievijas Federācijai izvērsot militāru iebrukumu Gruzijā.²⁵ Pētnieki ir norādījuši, ka “karš tieši ietekmēja arī Armēnijas ārpolitiku un drošības politiku. Tas bija trieciens Armēnijas ekonomikai, jo Azerbaidžānas un Turcijas blokādes dēļ valsts ārējā tirdzniecība galvenokārt notiek caur Gruziju”.²⁶ Tādējādi šī reģiona uzņēmējiem gluži pamatotu un racionālu iemeslu dēļ radās nepieciešamība apsvērt tirdzniecības ceļu un aktīvu plūsmas dažādošanu, to nepadarot atkarīgu no reģionālajiem konfliktiem un eksporta iespējām.

Reģionālā situācija vēlreiz būtiski saasinājās 2014. gadā, Krievijai iebrūkot Ukrainā un anektējot Krimu.²⁷ Tas radīja pārmaiņas gan diplomātiskajās, gan tirdznieciskajās saiknēs, Rietumeiropas valstīm un to sadarbības partneriem pakāpeniski atsakoties no pārlietu ciešām saistībām ar Krievijas Federāciju.²⁸

Nemot vērā jau aplūkoto Latvijas kredītiestāžu darbības modeli un politiskās nostādes Latvijas finanšu sektora attīstībai, daudzi, tostarp Kaukāza reģiona, uzņēmēji izvēlējās Latviju kā centru savu noguldījumu turēšanai.

Latvijas banku darbības un to uzraudzības aspekti (2012–2018)

Tieši tālab arī nebūtu jābrīnās, ka kredītiestādes un finanšu pakalpojumu sniedzēji šiem politiskajiem aicinājumiem un radītajām peļņas un jaunas sadarbības iespējām, bez šaubām, arī atsaucās.

Potenciālajiem klientiem – nerezidentiem no NVS valstīm – tika piedāvāts ārkārtīgi plašs pakalpojumu portfelis: holdingu dibināšana divu nedēļu laikā bez personiskas klātbūtnes; investīciju aizsardzības iespējas; aktīvu noguldīšana regulētā, pienācīgi uzraudzītā un intensīvi pārraudzītā jurisdikcijā un lielākajā finanšu centrā Baltijā.²⁹ Informatīvajos paziņojumos tika uzsvērts: “ja runājam par mūsu klienta portretu, tad viņam visbiežāk pieder ražošanas biznes kādā no NVS valstīm un parasti vēl vairāki paralēli biznesa veidi, kas saistīti ar citu ražotāju līdzīgas produkcijas tirdzniecību. Klients parasti specializējas vienā nozarē, bet nereti investē arī citos projektos, piemēram, nekustamā īpašuma jomā”.³⁰

Tāpat klienti tika pārliecināti, ka Latvijā ir pieejams visplašākais saistīto nozaru nodrošinājums Austrumeiropā, tostarp birža un vērtspapīru depozitārijs, reģionāla mēroga transporta mezgls, telekomunikācijas, IT infrastruktūra, brokeri, apdrošinātāji, biznesa konsultanti, nodokļu jomas speciālisti, auditori, juridiskie biroji, viesnīcu biznesa, kultūras un izklaides centri, augstākās mācību iestādes, biroju ēkas.

Kaukāza reģiona investoriem un aktīvu turētājiem aktuāls šķita ne tikai piedāvājums noguldīt līdzekļus, izmantojot holdingus un ārzonās reģistrētus uzņēmumus, bet galvenokārt tieši iespēja iegūt izdevīgākus kredītiestādes nosacījumus un maksājumu komisijas, salīdzinot ar vietējo situāciju, kā arī iespēja veikt līdzekļu pārvedumus starptautiskā valūtā.

Mazsvarīgi nav arī tas, ka kredītiestāžu klientiem tika piedāvāti fiduciārie pakalpojumi

25 The main dimensions of Armenia's foreign and security policy, 2013. Pieejams: <https://www.files.ethz.ch/isn/162794/cd67865d0fcfef431b21f3e4bbe5e020.pdf> [aplūkots 11.05.2024.].

26 Turpat.

27 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas 2023. gada 28. marta sēdes stenogramma.

28 Turpat, skat. arī: ABLV gada pārskats, 2013. Pieejams: https://www.ablv.com/content/2/6/3/6/3/dc602939/ablv_AR_2013.pdf [aplūkots 10.05.2024.].

29 ABLV gada pārskats, 2012.

30 Turpat.

– kredītiestādes veikts līdzekļu noguldījums pēc klienta rīkojuma, kurā noguldījuma īpašnieka personība nefigurē. Nav, protams, strīda, ka šobrīd komercbanku sektors Latvijā šādu pakalpojumu vairs nepiedāvā un pat nedrīkst piedāvāt, bet līdz pat 2018. gadam tas bija tiesisks kredītiestādes un klienta sadarbības modelis.

2011. gadā Finanšu un kapitāla tirgus komisijas ziņojumos tika fiksēts, ka vairāk nekā 25 % no visiem nerezidentu noguldījumiem ir tādi, ko veikuši ārzonās reģistrēti uzņēmumi, proti, Britu Virdžīnu salās, Panamā, Kiprā un citviet dibinātas komercsabiedrības.³¹

S. Purgaile, komentējot šo situāciju, vēl pērn gadā norādīja: “Savulaik vispār pasaulē ofšors kā tāds skaitījās normāls bizness, čaulu veidojumu apkalpošana visur pasaulē, un Latvija ne ar ko neatšķīrās tajā laikā. Un es gribētu teikt, ka kopējā sabiedrības izpratne bija tieši tāda. Bija milzīgas kompānijas, kas tieši piedāvāja šos pakalpojumus. Un tajā laikā tas droši vien tika uzskatīts... nu, varbūt ne gluži pavisam normāli, bet pietiekoši normāli.”³²

Būtisks ir arī S. Purgailes skaidrotais, ka Latvijas kredītiestādēm bija tiesības apkalpot klientus, kas citstarp saņēma līdzekļus no čaulas veidojumiem, līdz pat brīdim, kad Latvijā šādu darījumu apkalpošana tika aizliegta, turklāt “nav neviens sods piemērots par kaut kādām darbībām, kas ir atpakaļejošas.”³³

Aizliegums piemērot nelabvēlīgas sekas saistībā ar čaulas uzņēmumiem saistāms ar 2018. gada 26. aprīlī pieņemtajiem grozījumiem Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likumā,³⁴ to papildinot ar 21.¹ pantu, kas aizliedza Latvijā reģistrētām bankām

sadarboties ar čaulas kompānijām un apkalpot to kontus.³⁵

Savukārt līdz tam spēkā bija noteikumi, kas šādu sadarbību atļāva un būtībā pat sekmēja.

Finanšu un kapitāla tirgus komisija 2017. gada 20. decembrī izdeva ieteikumus Nr. 210 “Ieteikumi kredītiestādēm klientu izpētei pirms darījuma attiecību uzsākšanas un darījuma attiecību laikā”³⁶ (turpmāk – Ieteikumi), nosakot prasības, kas kredītiestādei jāievēro, veicot klientu izpēti un apkalpojot darījumus. Šo Ieteikumu 29. punktā norādīts: “Par klientu, kas ir čaulas veidojums, kuram ir nominālie akcionāri juridiskās personas, kredītiestādei jāiegūst dokumenti, kas nav vecāki par vienu gadu un kas apliecina nominālā akcionāra aktīvo statusu (piemēram, *Incumbency Certificate*, *Certificate of Good Standing* uzņēmuma reģistra izziņu).”

Savukārt Ieteikumu 89. punktā norādīts, ka lēmumu par turpmāko sadarbību ar klientu, kas ir čaulas kompānija, darījumu sākotnējās uzraudzības perioda beigās pieņem valdes loceklis, kurš pārrauga NILLTF novēršanas jomu kredītiestādē.

Savukārt Finanšu un kapitāla tirgus komisijas normatīvie noteikumu Nr. 234 “Klientu padziļinātās izpētes normatīvie noteikumi kredītiestādēm un licencētām maksājumu un elektroniskās naudas iestādēm” 1.8. punkts noteica, ka “čaulas kompānija – kompānija, kurai raksturīga viena vai vairākas šādas pazīmes:

1.8.1. nav pierādāma kompānijas saistība ar faktisku saimniecisko darbību, un kompānijas darbība veido mazu vai neveido nekādu ekonomisko vērtību, un kredītiestādes rīcībā nav dokumentāras informācijas, kas pierāda pretējo;

31 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas 2023. gada 7. marta sēdes stenogramma.

32 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas 2023. gada 28. marta sēdes stenogramma.

33 Turpat.

34 2018. gada 26. aprīļa likums “Grozījumi Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā”. Latvijas Vēstnesis, 08.05.2018., Nr. 89.

35 Latvijā aizliedz čaulas kompāniju apkalpošanu bankās. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/latvija-aizliedz-caulas-kompaniju-apkalposanu-bankas.a276334/> [aplūkots 11.05.2024.]; Finanšu sektora attīstības padome aizliedz čaulas kompānijas (papild.). Pieejams: <https://ir.lv/2018/03/21/finansu-sektora-attistibas-padome-aizliedz-caulas-kompanijas/> [aplūkots 11.05.2024.].

36 Finanšu un kapitāla tirgus komisijas 2017. gada 20. decembra ieteikumi Nr. 210 “Ieteikumi kredītiestādēm klientu izpētei pirms darījuma attiecību uzsākšanas un darījuma attiecību laikā”. Latvijas Vēstnesis, 28.12.2017., Nr. 257.

1.8.2. kompānija nesagatavo un neiesniedz kompetentajam pārraudzības institūcijām gada finanšu pārskatus par savu darbību;

1.8.3. kompānijai nav fiziskas darbības vietas, bet tikai pasta kastīte vai saziņas adrese.”

Kā jau minēts, uzņēmuma atbilstība šīm pazīmēm nenozīmēja liegumu kredītiestādei ar to sadarboties vai finanšu līdzekļus noguldīt Latvijas kredītiestādē. I. Znotiņa turklāt atzīmējusi, ka čaulas kompānijas “būtībā bija Latvijas nerezidentu banku darbības stūrakmens”.³⁷

Līdz ar to tas vien, ka uzņēmumiem varēja piemist čaulas veidojumu pazīmes, bez šaubām, bija riska faktors kredītiestāžu sadarbībā ar attiecīgajiem subjektiem, tomēr tā nebija nedz aizliegta, nedz nepieļaujama prakse. Citiem vārdiem, vēl līdz pat 2018. gada 26. aprīlim kredītiestādēm nebija noliegts sadarboties ar uzņēmumiem, kas, iespējams, formāli pat atbilda šādām pazīmēm.

2023. gada 31. janvārī Saeima izveidoja Parlamentārās izmeklēšanas komisiju ar mērķi izvērtēt tā dēvētā finanšu sektora “kapitālā remonta” ietekmi uz Latvijas finanšu sistēmu.³⁸ 2023. gada 25. augustā Parlamentārās izmeklēšanas komisijas gala ziņojums tika iesniegts Saeimai, konstatējot būtiskus faktorus, kas raksturoja Latvijas finanšu un banku sistēmu kopumā.

Proti, laikā no 1991. gada līdz 2018. gadam Latvijas finanšu sektors fokusējās uz nerezidentu naudas apkalpošanu. Šādu biznesa modeli veidoja faktiski visas Latvijā reģistrētās kredītiestādes, un šāds modelis, ievērojot ar to radītos valsts budžeta papildinājumus, tika politiski atbalstīts.³⁹

Parlamentārās izmeklēšanas komisija arī norādīja, ka, raugoties retrospektīvi, vienīgi

šobrīd ir iespējams atzīt, ka laikposmā līdz 2018. gadam valsts nepietiekami uzraudzīja ar nerezidentu apkalpošanu saistītos riskus. *Moneyval* vērtējumā, nesekmīgi darbojās gan banku sektora uzraudzības un kontroles institūcijas, gan pilnīgi visas izmeklēšanas iestādes.⁴⁰ Tādējādi 2018. gadā tika uzsākts tā dēvētais *de-risking* process, mazinot riskus, kas bija raksturīgi Latvijas kredītiestāžu darbībai.⁴¹ Tā, piemēram, tikai 2019. gadā pirmoreiz tika izstrādātas un publicētas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas tipoloģijas un pazīmes.⁴²

Pievēršoties publikācijas ievaddaļā ieskicētajam problēmjautājumam, jāatzīmē, ka gan globālā, gan nacionālā attieksme pret finanšu nozares darbu un ar to saistītajiem riskiem, tostarp mazinoties iecietībai pret nodokļu optimizāciju, mainījusies vienīgi pēdējās piecgades laikā.⁴³ Praksē šim apstāklim piemīt būtiska nozīme, ievērojot, ka nereti procesa virzītāju un vēlāk apsūdzības funkcijas realizētāju izteiktie pieņēmumi par darījumu īstenošanas praksi tiek attiecināti uz laikposmu, kad nozarē pastāvēja gan citas regulējošās prasības, gan pilnīgi cita izpratne par banku darbības modeli un aktīvu uzglabāšanas un pārvedumu veikšanas modeli, kas atbilda tolaik tirgū piedāvātajām iespējām. Vismaz autore ieskatā, visnotaļ kritiski ir vērtējama praksē vērojamā tendence nelabvēlīgas tiesiskās sekas un novērtējumu attiecināt uz laikposmu, kad personas pamatoti varēja paļauties uz pilnīgi citādu banku darbības modeli, pakalpojumu klāstu un normatīvo ietvaru, kas ļāva veikt līdzekļu noguldījumus atbilstoši pilnīgi atšķirīgām prasībām, nekā tās ir mūsdienās.

40 Turpat.

41 Ministru kabineta 2018. gada 11. oktobra rīkojums Nr. 512 “Par Pasākumu plānu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanai laikposmam līdz 2019. gada 31. decembrim”. Latvijas Vēstnesis, 15.10.2018., Nr. 203. Skat. arī: Latvijas banku nozare: paveiktais un plānotais atbilstības jomā. Latvijas Komerčbanku asociācija, 2017. Pieejams: https://financelatvia.eu/wp-content/uploads/2018/08/LKA_prezentacija_lv_11012018.pdf [aplūkots 11.05.2024.].

42 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas gala ziņojums, 97.–98. lpp.

43 Turpat, 99. lpp.

37 Znotiņa I. Krīze kā iespēja: ieskatš noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas vēsturē Latvijā. Jurista Vārds, 14.11.2023., Nr. 46/47 (1312/1313), 7.–14. lpp.

38 Parlamentārās izmeklēšanas komisija: “Naudas atmazgāšanas” novēršanas regulējums nav konkurētspējīgs. Pieejams: <https://lvportals.lv/norises/354656-parlamentaras-izmeklesanas-komisija-naudas-atmazgasanas-noversanas-regulejums-nav-konkuretspejigs-2023> [aplūkots 11.05.2024.].

39 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas gala ziņojums, 97. lpp.

Kapitāla uzkrāšanai Latvijā piemita perspektīva, tajā skaitā – apsverot iespējamus darījumus ieguldījumu veikšanai nekustamajā īpašumā vai citos aktīvos. Raugoties no mūsdienu skatpunkta, banku pakalpojumiem, kas tika sniegti un piedāvāti līdz 2018. gada pavasarim, bija raksturīgs paaugstināts risks, tomēr šīs darbības tobrīd nebija nedz noziedzīgas, nedz nelikumīgas.

Noslēgumam

Var piekrist uzskatam, ka tā sauktais finanšu sektora “kapitālais remonts” un ar to saistītās būtībā fundamentālās izmaiņas gan Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likumā, gan ar to saistītajā regulējumā un tā piemērošanas praksē bija nenovēršama nepieciešamība, lai mazinātu Latvijas reputācijas globālo apdraudējumu un Latvijas finanšu sistēmas ekspluatēšanu neatbilstošiem, nereti arī noziedzīgiem mērķiem.

Tiesiskā apziņa jautājumos par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas regulējuma specifiku un kritēriju stingrības kāpumu pēdējās piecgades laikā ir ievērojami evolucionējuši. Tā ļāvusi modificēt finanšu sektora pakalpojumu sniedzēju darbības modeli un klientiem izvirzāmo prasību klāstu, tādējādi nodrošinot ievērojami efektīvāku cīņu ar finanšu noziegumiem. Vienlaikus šīs tiesiskās apziņas attīstības dinamika vismaz krimināltiesisko attiecību plāknē radījusi riskus, kuru sekas var nebūt savietojamas ar ultraaktivitātes principa būtību,

kas nošķir tiesisku un demokrātisku kriminālprocesu no tādas procesuālās kārtības, kas ignorē indivīda procesuālās tiesības.

Tādējādi intensīvajā jaunu politisko un juridisko postulātu istenošanas gaitā novārtā ir palikuši jautājumi, kas saistāmi gan ar Latvijas finanšu sektora piedāvāto pakalpojumu konkurētspēju reģionālā un globālā līmenī, gan arī personu individuālo tiesību un brīvību respektēšanas robežas, piecus, desmit gadus iepriekš vai vēl senāk veiktu darbību juridisko novērtējumu pakļaujot mērauklai, kas saskanīga ar mūsdienu tiesisko apziņu un mazu nozīmi piešķir vēsturisko norišu gluži citādajai esencei.

Faktiskā realitāte, par kuru neslēpti runā gan ekonomisti, gan banku nozares speciālisti, ir tāda, ka finanšu pakalpojumu nozarē Latvija ir teju neatgriezeniski zaudējusi savu reģionālo līderpozīciju. Arvien vairāk līdzšinējo Latvijas banku klientu – gan fiziskās, gan juridiskās personas – izvēlas kontus atvērt ārvalstīs, it sevišķi Lietuvas kredītiestādēs un maksājumu iestādēs. Lai gan tas ļāvis mazināt Latvijas kredītiestāžu tiešo risku ekspozīciju, vienlaikus šādai tendencei ir citi blakusefekti, no kuriem būtiskākie ir kapitāla aizplūšana un ar to saistītā Latvijas ekonomiskās situācijas vājināšanās.

Autores kompetences joma nav polemizēt par šo procesu juridisko iedabu, tomēr, raugoties no tiesību socioloģijas pozīcijām, tiesiskā un faktiskā realitāte finanšu sektorā gan likumdevējam, gan tiesību normu piemērotājiem izvirza jaunus izaicinājumus, kas saistīti ar regulatīvo prasību būtības un piemērošanas prakses samērošanu ar komersantu un indivīdu tiesiskajām interesēm un tiesību sistēmā kopumā iedibinātām vērtībām. ■